

GAMİKAYA ÇEVRESİNDEN BULUNMUŞ YENİ KAYAÜSTÜ RESİMLERİN BAZILARI HAKKINDA*

Doç.Dr.Toğrul HALİLOV*

ÖZ

Makalede Gilançay vadisinde bulunmuş tunc çağına ait yeni kayaüstü tasvirler araştırılmıştır. Onlar sistemli olarak kıyaslama yapılmıştır. Yukarı Gilançay'ın eski uygarlık merkezlerinden biri olduğu, Gemikaya petrogliflerinin daha geniş bölgeyi kuşatdığı belirlenmiştir. Gemikaya etrafında yeni kayaüstü tasvirler yazar tarafından kayda alınmıştır. Yerleşim yerinde yuvarlak planda inşa edilmiş yapı kalıntıları da bulunmaktadır. Petroglifler insan, hayvan tasvirleri ve çeşitli işaretlerden oluşur. Petroglifler kazıma ve çizgi yöntemleriyle yapılmıştır. Bu tasvirler oradaki insanların maddi ve manevi kültürünü yansıtıyor. Onların bir çoğunun Güney Kafkasya ve Ortadoğu kültürüne ait özelliği var. Orta Doğu ve Güney Kafkasya kültürüne ait bulunan işaretler bu alanda kültürlerarası benzerliğin olduğunu kanıtlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Gamikaya, Güney Kafkasiya, Ortadoğu,, kayaüstü tasvirler.

GAMIGAYA PETROGLYPHS FOUND ON SOME OF THE SURROUNDING ABSTRACT

In the article has been learnt the new rock description finding from the valley of upper Gilanchay the Bronze Age. They have been systemized and compared. It has been made clear that, the valley of upper Gilanchay has been one of the ancient civilization place but Gamigaya descriptions cover larger area. Gamigaya petroglyphs, the author has recorded by the new. There were found the remains of construction. They were built in a circular plan. Petroglyphs consist of different characters, human and animal. Petroglyphs of forging and scratching are built. These images reflect the material and spiritual culture of the ancient tribes. Many of them have features related to the culture of the South Caucasus and the Middle East. The founding device belongs to culture of South Caucasus and Near East in example of ancient fine arts proves intercultural connection in this branch.

Keywords: Gamigaya, South Caucasus, Near East, petroglyphs

Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti'nde kayaüstü tanımlamalar Ordubad ilçesinde, deniz seviyesinden 3906 m. yükseklikteki Gamikaya yerleşiminde yer alıyor. Yerleşim yeri ilk kez 1968 yılında jeologlar tarafından bulunmuştur. Yerleşim yeri hakkında ilk bilimsel makaleyi 1968 yılında araştırmacı V.Aliyev yazmıştır. 1970-1987, 2001- 2002 yıllarında ve sonraki dönemlerde yerleşimde V.Aliyev, V.Bahşaliyev, N.Museyibli, A.Seyidov tarafından arkeolojik araştırmalar yapılmıştır. Yapılan bilimsel araştırmalar sırasında Gamikaya

* Bu çalışma Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı himayesindeki Bilimin Gelişmesi fonunun mali yardımı ile gerçekleştirilmiştir – Grant № EIF-KETPL-2-2015-1(25)-56/47/5

* Azerbaycan Milli Bilimler Akademisinin Nahçıvan Bölümü, x.toqrul@gmail.com

yerleşim yerinde bulunan Nebi yurdu, Karankuş, Qızgelin Çukuru, Göller, Camışölen yaylalarından başka hiç bir yerde kayaüstü tanımlamalar tespit olunmamıştır. Yeni kayaüstü tanımlamalar ve yayla yerlerindeki mimari kalıntıları 2008 yılı çalışmaları döneminde tarafımızdan Gamikaya çevresinde tespit edilmiştir. Yayla yerindeki mimari kalıntıları Karankuş ve Nebi Yurdu yaylalarındaki yapılar gibi dairesel planda yapılmışlardır. Kayaüstü tanımlamalar Kobustan, Kalbecer, Sibirya, Gamikaya yerleşim yerlerindeki kayaüstü resimler gibi taş ve metal aletlerle dövme, çizme teknik yöntemleri ile yapılmışlardır.

Dünyanın tüm bölgelerindeki kayaüstü resimler gibi Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti'nin Gamikaya çevresinden bulunmuş yeni kayaüstü resimler de insan (tab. I, 1, 2; tab. II, 4, 7 (1), hayvan (tab. I, 2, 3, 4, 5, 7, 8; tab. II, 3, 4, 5, 6 7(1), astraloji resimlerden (tab. II, 1, 2), işaretlerden (tab. I, 6; tab. II, 7 (2)) ve diğerlerinden oluşurlar. İnsan resimlerinden bir grubu tek, bazıları ise hayvan (tab. I, 2; tab. II, 4, 7 (1)) ve astraloji resimlerle birlikte resmedilmiştir (tab. I, I). Resimlerden bir çoğu Gamikaya yerleşiminde bulunmuş bir grup insan resimleriyle benzerlik oluşturuyor. Bir grup resimler biçim ve özelliklerine göre çeşitli yapılmışlardır. Gamikaya çevresinden bulunmuş yeni kayaüstü resimlerden çoğunda insan kollarını yanlara açmış durumda hem tek, hem de çeşitli kompozisyonunda yapılmıştır. Gamikaya çevresinden bulunmuş bu tip ilginç kayaüstü resimlerden birinde çizi teknik yöntemiyle önde keçi, onun arkasında elinde değnek tutmuş insan hareket halinde yapılarak hayvancılıkla ilgili gerçek yaşam olaylarından biri resmedilmiştir (tab. I, 2). Resimlerden bir grubunda insanın başı üzerinde hilali ve güneşi sembolize eden resim dövme teknik yöntemle yapılarak eski aşiretlerin astrolojik inanışları ile ilgili dini-ideolojik görüşlerini yansıtmıştır (tab I, 1). Bu resimlerin M.Ö. IV-I binyıla ait olması muhtemeldir. İlk Tunç çağından itibaren geniş kullanım alanı bulmuş güneş, hilal resimleri Güney Kafkasya'daki bir çok eski yerleşimlerde olduğu gibi Nahçıvan'da da yaygındır. Nahçıvan'da Gamikaya resimleri ile yanı sıra Tunç çağına ait arkeolojik yerleşimlerin bir çoğundan, bu tip arkeolojik bulgular bulunmuştur. Bunlar, kil kapların, metal malzemeler üzerine yapılmış resimler, hilal biçimli süsler ve diğer arkeolojik bulgulardır (Абибуллаев, 1982: 243-252; Алиев, 1991: 168).

Gamikaya çevresinden bulunmuş bu tip ilginç kayaüstü resimlerden birinde insan kıvrılmış yılanı andıran fantastik hayvanla birlikte resmedilmiştir. Resimde insanın bir kolu dirsekten çanak kısmına doğru bükülmüştür, diğer eli ileriye doğru uzanmıştır. İnsanın bacaklarından biri önde, diğeri arkada azıcık bükülü durumda resmedilmiştir (tab. II, 4). Bu resimde kıvrılmış yılanı benzer fantastik yaratığın insana saldırması kompozisyonu işlenmiş olabilir. Bu kayaüstü resmin tamamen benzeri şimdilik Gamikaya yerleşiminde bulunmamıştır. Fakat Gamikaya yerleşiminde yılanın insana saldırması, insanla yılanın birlikte olduğu kayaüstü resimler fazladır. Yılanların fantastik biçimde resmedilmesinin temel nedenlerinden birisini o dönem insanların dini-ideolojik görüşleri oluşturuyor. Bu tip resimler Orta Doğu'nun eski tesvirli sanatı için karakteristiktir. Eski Orta Doğu halkları yılanları çeşitli biçimde, hep gerçek, hep şematik, bazen ise fantastik biçimde resmedilmiştir. Sümer kültüründe üzerinde yılan resimleri yapılmış çeşitli arkeolojik bulgular vardır. Erken Sülale döneminin mühürlerinden ikisinin üzerinde yılan fantastik biçimde insan ve yirtici hayvanla birlikte verilmiştir (Антонов, 1983: tab III, 2, 9).

Gamikaya çevresinden bulunmuş yeni kayaüstü resimlerden bir grubunu keçi, geyik, koç resimleri (tab. I, 3, 4, 5) oluşturmaktadır. Bu resimlerden bir grubunun benzerleri Gamikaya, Kobustan, Sibirya, Anadolu vd. kayaüstü resimlerinde vardır. Nahçıvan'daki Tunç çağına ait yerleşimlerin yanı sıra Güney Kafkasya ve Orta Doğu kültüründe bu hayvanlarla ilgili çok sayıda osteoloji kalıntıları (hayvan kemikleri) bulunmuştur. Gamikaya çevresinden bulunmuş bu türlü hayvan resimlerinin bir çoğu basit yapılmıştır. Resimlerden bir grubunu çeşitli işaretlerle, sembollerle birlikte resmedilerek belli kompozisyonu yansıtmaktadırlar. Bu türlü kompozisyonlu kayaüstü resimlerden birinde dövme teknik yöntemi ile dağ keçisi ve kaplumbağa resmi çizilmiştir (tab. I, 8). Bu kayaüstü resimde ilgi doğuran temel belirtilerden birini eski Türkler'in kutsal saydıkları iki hayvanın birlikte resmedilmesi oluşturuyor. Bu hayvanlardan biri dağ keçisi, diğeri kaplumbağadır. Kaplumbağanın biri ve keçi hareket durumunda, diğeri kaplumbağa ise sırt üstü yıkılmış durumda resim edilerek eski aşiretlerin dini-ideolojik görüşleri, mitolojik düşünce tarzı ile ilgili belli kompozisyonu yansıtmaktadır. Hayvanlara ait resimler yapılarak hayvana ait özellikler ön planda tutulur ve çözümler o mantıkla yapılır. Kaplumbağa ve dağ keçisi Ön-Türkler'in kendileri ile özdeşleştirdikleri ve kutsal saydıkları hayvanlardandır. Kaplumbağa evini sırtında taşıyan ve çok uzun ömürlü bir hayvan olması itibarıyla Ön-Türk toplulukları tarafından kutsal sayılmıştır. Asya'da bir çok bölgede kaplumbağa heykeli yapılmıştır (<http://www.yenidenergenekon.com>).

Türk kültüründe kutsal bir hayvan olan keçi yüceliği, erişilmez yerlere erişebilirliği, bağımsızlığı, özgürlüğü kararlılığı asaleti ve cesareti sembolize eder. Tanrının yer yüzündeki temsilcilerinden olduğuna inanılmaktadır. Türk Kültür tarihinde ayrıca Kagan'a olan bağlılığı da sembolize eder (forum.e-tarih.org/thread). Dağ keçisi damgası Orhun Anıtı'ndan sonra yazılan Asya ve Avrupa'da bulunan kitabe ve kayaüstü resimlerde çok geniş bir coğrafyada karşımıza çıkmaktadır. Yazı ve alfabe kullanılmadan önce Türkler keçi motifini Moğolistan ve Sibirya'dan başlayıp batıya doğru yaygın biçimde yaymıştır. Kazakistan, Çin, Altaylar'da, Kırgızistan, Türkmenistan, Özbekistan, Tacikistan'da en fazla rastlanılan kayaüstü resimlerinden birisi dağ keçisidir. Türkler, gittikleri her yere keçi ile ilgili inanış ve geleneklerini götürmüşler, böylece bu inanış ve gelenekler Asya ve Avrupa'da yaygınlaşmıştır. Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde Erzincan'ın Kemaliye ilçesinin Dilli Vadisi'nde, Van'ın Çatak ilçesi Narlı Dağları'nda, Kars-Kağızman Geyiklitepe'de vd. eski yerleşimlerdeki kayaların üzerinde çok sayıda keçi resimleri bulunuyor (Necati, 2010: 6-7). Bu türlü resimler Ortadoğu'daki M.Ö. IV binyılın ikinci yarısı-III binyılın öncesine ait resim sanatları için de karakteristiktir. Tepe Kavra'nın Erken Uruk dönemine ait mühürlerinin üzerinde bir-birine ters yönde birer hayvanlar yapılmıştır (Леоид, 1984: 96). Suriye'deki I Tel Hazine yerleşim yerinin son Uruk sülale dönemine (M.Ö. IV binyılın sonu-III binyılın başları) ait kültürel tabakasından üzerinde birer hayvan tasviri bulunan taş mühür bulunmuştur (Мунчаев vd., 2001: 111). Suz A yerleşiminde bulunan M.Ö. IV binyılın ikinci yarısına ait mühürlerin üzerinde de birer hayvan resimleri yapılmıştır (Чайлд, 1956: 35.).

Gamikaya çevresinden bulunmuş eski aşiretlerin yaşam tarzı, dini-ideolojik

görüşleri ile ilgili belli kompozisyonlu geyik (tab. I, 3, 5), koç (tab. I, 4) resimlerinden birinde geyiklerin biri küçük, diğeri büyük (anne, yavru) biçimde üçlü çıkıntılı astroloji sembolle birlikte resmedilmiştir (tab. I, 3). İhtimal edilebilir ki, bu resimde nesil artışı ile ilgili belli kompozisyon verilmiştir. Bu tip resimlerde nesil artışı ile ilgili belli kompozisyonun resmedilişini ihtimal etmek olasıdır. Geyik resimlerinin astroloji sembollerle verilmesi dünyadaki eski yerleşim yerlerinden bulunan arkeolojik bulgularda yeterince tespit edilmiştir. Tepe Hissar, Tepe Sialk, Tepe Giyandan, Ön Asya ve Türkmenistan'dan (Антонов, 1983: 28.), Yaycı nekropolünden (Алиев, 1991: 238), Hocalı-Gedebey kültürüne ait yerleşimlerden, Göyçe gölü çevresinden (Кушнарева, 1993: 114) tespit edilmiş kil kaplardan bir grubunun üzerinde bu tip resimler vardır. Bu resimlerin M.Ö. III-II binyılla ait olduğunu ihtimal etmek olasıdır.

Çizi teknik yöntemi ile resmedilmiş dağ koçu (tab. I, 4) ve iki kafalı hayvan (tab. II, 3) resminde de insanların dini-ideoloji görüşleri, mitolojik düşünce tarzı ile ilgili belli kompozisyon yapılmıştır. Dağ koçunun boynuzları birbirinin üzerinde resmedilmiştir. Ondan yukarıda ve aşağıda şematik işaretler yapılmıştır (tab. I, 5). İki kafalı hayvan resmi dört bacaklı, kuyruğu yukarı kalkmış biçimde resmedilmiştir (tab. II, 3). Bu tip resimler yaygındır. Sibirya, Gamikaya, Anadolu vd. yerleşimlerdeki kayaüstü resimlerde çeşitli biçimde iki kafalı hayvan resimleri yapılmıştır. İki kafalı hayvan resimlerinin ikizlik kültü ile ilgili olması hakkında düşünceler ileri sürülmüştür (Золотарев, 1964: 87; Погребова, 1984: 140.). Sarıtepe ziyaretgahından (Нариманов, 1963: 81-98), Hocalı-Gedebey kültüründen ve Güney Kafkasya'daki bir çok eski yerleşimlerden bu tip hayvan resimleri tespit edilmiştir. Bu resmin M.Ö. II-I binyılla ait olduğunu tahmin etmek olasıdır.

Gamikaya çevresinde bulunmuş yeni kayaüstü resimlerden biri (tab. II, 6) biçim ve özelliklerine göre eşeke benziyor. Eşek resimlerinin incelenmesi sonucunda bu tip resimlerin insanların yaşam tarzı ile bağlılık oluşturduğunu şunu söylemek olasıdır Eşek veya katır, at gibi hayvanlar ağır yük alma yeteneğine sahip olduğundan tarihte yük ve binek aracı olarak kullanılmıştır. Sümerler milattan 2000 yıl önce, Mısırlılar 1400 yıl önce, Babiller 1200 yıl önce bu hayvanları kullanmışlardır (Ahmedov, 1989:23). Bu resim Gamikaya'daki eşek resmi ile benzerlik oluşturmasına rağmen bazı özelliklerine göre ondan farklı yönleri bulunmaktadır. Gamikaya çevresinden bulunmuş yeni eşek resmi uzun kulaklı, yelesi dik ve kısa tüylü, kuyruğu kısa, ince püsküllü biçimde yapılmıştır. Gamikaya'daki eşek resmi başı aşağı, kontur çizgilerle resmedilmiştir (Museyibli, 2004: 315). Bu resmin M.Ö. IV-III binyılla ait olduğunu ihtimal etmek olasıdır.

Gamikaya çevresinde bulunmuş M.Ö. II-I binyılla ait olduğu ihtimal olunan kayaüstü resimlerden bir grubunu yırtıcı hayvanın başka hayvana saldırması oluşturuyor. Bu türlü kayaüstü resimlerden birinde yırtıcı hayvan (kurt olmasını düşünmek olasıdır) kendi avını ağız ile tutarak biraz yukarı kaldırmıştır (tab. I, 8). Bu resim Gamikaya'dak kurtun keçiye saldırması resmi ile mantıksal açıdan bağlılık oluşturur (Bahşeliyev, 2004: 98). Resimde kurt tek hatla uzun kuyruklu resim edilmiştir. Kurtun arka bacaklarının üst kısmı bedenine dairesel biçimde birleştirilmiştir. Kurtla keçi arasında uzun dalgalı çizgi resim edilerek tüm Türk halkları için karakteristik olan "Kurt ağızı

kapatılması” ritual ayini belirtilmiştir. Bu tip resimler geniş yaygındır. Hocalı-Gedebey kültürüne ait tunç kemerlerin (Halilov, 1962: 70), Yaусı (Алиев, 1991: 288), Şahtahtı (Абибуллаев, 1961: 27-36) boyalı kaplarının üzerinde bu tip resimler resmedilmiştir. Toprakkale yerleşiminden üzerinde bu tip resim olan gümüş cam bulunmuştur (Rzayev, 1992: 77). Yırtıcı hayvanların tırnaklıları parçalaması ile ilgili resimler Mezopotomya, Orta Asya, Karadeniz tasvirli sanatı için karakteristik motiflerden birini oluşturuyor. Mezopotamya'dan Orta Asya, Karadeniz kıyılarına kadar geniş bir alanda bu tip resimler yaygındır. Resimlerde yırtıcı hayvanların öküz, keçi, keyik gibi kutsal hayvanlara saldırışı verilmiştir. Bu tip resimler Diyarbekir`deki Ulu Camii'nin girişinde (www.indigodergisi.com/72/kevser-yalcin.htm), Ur yerleşiminde bulunmuş mührün üzerinde (Флитнер, 1958: 126), vd. arkeolojik bulgularda da bulunuyor.

Gamikaya çevresinden bulunmuş yırtıcı hayvanların başka hayvanlara saldırması, onu parçalamasının anlamını üzerine çeşitli düşünceler vardır. Araştırmacılardan L.Vulliye göre yırtıcı hayvanların tırnaklılara saldırması, onu parçalaması ile ilgili resimler zaferi sembolize etmiştir. Üzerinde bu tip resimler olan silindirik mühürler savaşta farklı askerlere askeri madalya gibi verilmiştir (Вулли, 1961: 81). E.Kuzmin böyle bir sonuca varmıştır ki, yırtıcı hayvanların tırnaklılara saldırması, onu parçalaması ile ilgili sahnelerde hayırla şerin mücadelesini yansıtan dualis kavram yansımıştır (Кузмина, 1972: 52). A.Qraç'a göre bu tür görüntüler iki etnik gruba ait totemlerin mücadelesi ve güçlünün kazandığını sembolize edilmiştir (Грач, 1972: 30). M.Hartner bu tip görüntülerin astroloji olaylarla ilgili olduğunu kaydetmiştir (Hartner, 1965:1-16). Yırtıcı hayvanların tırnaklıları parçalaması ile ilgili çeşitli düşünceler olmasına rağmen ihtimal etmek olasıdır ki, Gamikaya çevresinden bulunmuş bu kayaüstü resimde daha çok gerçek yaşam olaylarından biri resmedilmiştir.

Gamikaya çevresinde bulunmuş M.Ö. III-II binyılla ait olduğu ihtimal olunan kayaüstü resimlerden bir grubunu astroloji resimler oluşturuyor. Volkanik kökenli bazalt taşı üzerinde yapılan bu türlü kayaüstü resimlerden birinde ilginç resim çekilmiştir. Resmin yukarı bölümü dikey hatla ikiye bölünerek içerisinde iki adet nokta yapılmıştır. Çevresinde ek noktalar, iks, açılı biçimli işaretler resmedilmiştir. Noktalardan ikisi görüntüden sağda, yedisi ise soldadır (tab. II, 2). Başka bir kayaüstü resimde çift daireler iks, açılı biçimli işaretle birlikte resmedilmiştir (tab. II, 1). Her iki resmin anlamına açıklık getirmek gerekirse, dairenin dikey hatla ikiye bölünmesi, noktalardan oluşan işaretler, svastika (çarkıfelek), çift daire resimleri dünyadaki eski yerleşimlerin bir çoğundan bulunmuş arkeolojik bulgularda olduğu gibi Gamikaya'da da vardır. Dairenin ikiye bölünmesinin gece ve gündüzü bildirmesi (Müseyibli, 2003: 27-29), dünya modelinin şematik verilmesi, svastika (çarkıfelek) resminin güneşi sembolize etmesi, dünyanın dördütblü olduğunu göstermesi ile ilgili çeşitli düşünceler vardır (Başşaliyev, 2003: 33). Sibiryа Ttürkleri'nin mitolojisine göre noktalardan oluşan işaretler yıldızları sembolize etmiş, çift daireler ise Zühre'yi göstermiştir (Окладников, 1981:44-46). Sibiryа ve Orta Asya halkları svastikanın

(çarkifelek) güneşi sembolize ettiğini düşünmüşlerdir (Рыбаков, 1965: 36). Düşünceler çeşitli olsa da onların hepsinin kökü astroloji inancıyla bağlantılılık oluşturuyor. Dünyanın çeşitli yerlerinde yaşamış insanların dini-ideolojik görüşlerinde benzerliğin olduğunu kanıtıyor.

Gamikaya çevresinde bulunmuş ilginç kayaüstü resimlerden birinde taşın alt kısmında şematik karakterli işaretler (tab. 11,7 (2)), yukarıda ise köpek ve insan resmi (tab. II, 7 (1)) yapılmıştır. İnsanın kolları yanlara açılmıştır, onun bacağının biri yılanvari biçimde arkaya doğru eğilmiştir. Bu kayaüstü tanımlamanın anlamına açıklık getirmek biraz zordur, fakat dikkate alındığında görülür ki, taşın aşağı bölümdeki şematik işaretlerin ilk yazı ögelerinden olduğunu ihtimal etmek olasıdır. Bu türlü resimler hep Gamikaya yerleşiminde, hep de dünyanın çeşitli topraklarındaki eski yerleşimlerde, özellikle Güney Kafkasya ve Orta Doğu kültüründe yeterince bulunmuştur. Araştırmacılar bu tip resimlerin eski yazı ögesi olması gerektiğini ifade etmişlerdir (Aliyev, 1993: 25; Bahşaliyev vd., 2005: 74-79). Taşın yukarı bölümündeki resmi incelerken görürüz ki (tab. II) 5 sayılı taşın üzerinde köpek kuyruğunu yukarı kaldırmış durumda resmedilmiştir (tab. II). 7 sayılı taşın üzerinde köpeğin bacakları aralı yapılmış onun saldırması durumu resmedilmiştir. Her iki tip köpek resmi Güney Kafkasya ve Orta Doğu kültüründe yaygındır. Bu hayvanla ilgili kayaüstü tanımlamalar Gamikaya yerleşiminde bir kaç yerde tespit edilmiştir. Resimler tek veya kalın çizgilerle dövme, çizme yöntemi ile, basit ve karmaşık kompozisyonunda yapılmıştır. Kayaüstü resimlerin bir grubunda köpek kulaklı, bazılarında kulaklı resmedilmiştir (Aliyev, 1993: 27, 32, 36, 42). Zengezur ve Göyem kayaüstü tanımlamalarında da köpekler kulaklı, kulaksız, kuyruğunu yukarı kaldırmış durumda yapılmıştır. Hocalı-Gedebey kültürüne ait kil kaplardan bir grubu üzerinde (Кушнарева, 1989: 24, 67), Moğolistan'da, Kazakistan'da, Anadolu'da, Altaylar'da vd. çeşitli kompozisyonlu köpek resimleri bulunmuştur. Köpek resimlerinin hepsi köpek figürleriyle yanı sıra köpekle ilgili gömülmeyle de bağlantılılık oluşturuyor. Köpek figürleri Güney Kafkasya'daki Büyük Kesik ve II Poylu (Müseybli, 2008: 5-3) yerleşimleri ile yanı sıra Kuzey Mezopotomya'daki III Yarımtepe (Мерперт, 1982, 148). Güney Mezopotomya'daki Ur, Suriye'deki Tell Hazne yerleşimlerinde (Мунчаев, 1990: 5-24) vd. bulunmuştur. Hep Gamikaya yerleşiminden, hep Gamikaya çevresinden bulunmuş kulaksız köpek resimleri hayvan oturan insanın (çobanın) köpeğidir ve onlar Tunç çağında Nahçıvan`la yanı sıra Güney Kafkasya'daki diğer topraklarda ve Orta Doğu'da köpeğin ev hayvanı gibi geniş kullanıldığını kanıtıyor. Köpek resimlerinin hepsi köpek figürleriyle yanı sıra köpekle ilgili gömülmeyle de bağlantılılık oluşturuyor. Bu resmin M.Ö. III-II binyılla ait olduğunu ihtimal etmek olasıdır.

Gamikaya çevresinden bulunmuş yeni kayaüstü resimlerin öğrenilmesi sonucu olarak şunları söyleye biliriz: Nahçıvan'da kayaüstü resimler daha geniş alanda yaygındır. Gamikaya`da olduğu gibi, yeni kayaüstü resimler de hep tasvir üslubu, hem de içerik kimliği ile Güney Kafkasya ve Orta Doğu kültürüne ait özellik taşıyarak bu alanda kültürlerarası bağlantılığın olduğunu kanıtıyor.

KAYNAKÇA

ABİBULLAEV, O.A. (1961) Materialı Şahtatinskogo Pogrebenia. İzvestia AN Azerbaycanskoy SSR. Seria İstorii Filosofia, Pravo, № 5, s. 27-36.

ABİBULLAEV, O.A. (1982) **Eneolit İ Bronza Na Territorii Nahıçevanskoy ASSR**, Baku: Elm,

ALİEV, V.G. (1991) **Kultura Epohi Sredney Bronzı Azerbaycana**, Baku, Elm,

ANTONOVA, E.V. (1983) **Murgabskie Peçati V Sveta Religiozno-Mifologičeskih Predstavleniy Pervobitnih Obitateleu Üga Sredneä Azia, Kavkaz i zarubejniy Vostok v drevnosti**. Moskva, Nauka,

AHMEDOV, Q.M. (1989) **Bu Güne Nece Gelib Çıkmışiq**. Bakü, Az.SSR EA,

BAHŞELİYEV, V.B. (2004) **Nahçıvan'ın Qadim Tayfalarının Manevi Medeniyeti**. Bakü, Elm,

BAHŞELİYEV, V. B. (2003) **Gamikaya Tasvirleri**. Bakü, Elm,

BAHŞELİYEV, V.B., KuliyeV A.A. (2005) Gamikaya Tasvirlerinde Yazı Elementleri. AMEA Nahçıvan Bölümünün Haberleri, Nahcivan, Tusi, № 1, s. 74-79.

ÇAYLD, K. (1956) **Drevneyşey Vostok V Sveta Novih Raskopok**. Moskva, Nauka,

DEMİR, Necati (2010) Kaya Üstü Resmi (Rock Art) Olarak Dağ Keçisi / Elik Ve Tarihi Altyapısı. Zeitschrift für die Welt der Türken, Vol. 2, No. 2, s. 1-19.

FLİTNER, N.D. (1958) **Kultura İ İskustva Dvureçiä İ Sosednih Stran**. Leningrad-Moskva, Nauka,

HARTNER, W. (1965) The Earliest Of The Constellation In The Near East And The Motif Of The Lion-Ball Combat . JNES1965. Vol. XXIV, № 1, p.1-16.

HALİLOV, C.A. (1962) Azerbaycan'dan Tapılmış Tunc Kemerler. AMM, IV c, s. 68-109.

GUSEYNOVA, İ.K. (1989) **Keramika Vostoçnogo Zakavkazya Epohi Pozdney Bronzı İ Rannego Jeleza XIV-IX vv. do n. e**. Baku: Elm,

KUŞNAREVA, K.X. (1993) **Yuinıy Kavkaz V IX-II Tısyaçaletiyax Do N.E.** , SPB.

KUZMİNA, E.E. (1972) **O Sinkretizme Obrazov Skifskogo İskustva V Sväzi S Osebennostamt Religizonih Po Predstavleniy İrançev**. Tezis Dokladov III Vsesaüznoy Konferançii Po Voprosam Skifo-Sarmatskoy Arheologii. Moskva, Nauka,

GRAÇ, A.D. (1972) Proizvedenie Skifo-Sibirskogo İskustva V Peredelah Etnokulьturnih

Zona Aziatiskih Stepey. Tezis Dokladov III Vsesaüznoy Konferançii Po Voprosam Skifo-Sarmatskoy Arheologii. Moskva, Nauka,

LOYD, S. (1984) **Arheologia Mesopotomii**, Moskva, Nauka,

MÜSEYİBLİ, N.A. (2003) Kobustan Ve Gamikaya Pertoqliflerinde İşare Ve Damğalar. Azərbaycan Arkeologiyası Ve Etnoqrafiyası. Bakü, Nafta-Press,

MÜSEYİBLİ, N.A. (2004) **Gamikaya**. Bakü, Elm,

MÜSEYİBLİ N.E. (2008) Eski Azərbaycan'da Köpeklerden İstifade Ve Köpek Kultu. Azərbaycan Arkeologiyası Ve Etnoqrafiyası, Bakü, Nafta-Press, s. 5-30.

MERPERT N.Ä., Munçaev R.İ. (1982) **Poselenia Ubeydskoy Kulituri Arımtepe III-V Severnoy Mesopotomii**. Sovetskaa Arheologia, Moskva, Nauka, № 4,

MUNÇAEV R.İ., Merpert N.A, Bader N.O. (1990) Tell Hazna I. Tel Hazna, Sovetskaa Arheologia, Moskva, Nauka, № 3, s. 5-24.

MUNÇAEV R.İ., Merpert N.Ä.(2001) Tel Hazna, Rosiyskaa Arheologia, Moskva, Nauka, s. 109-118.

NARİMANOV İ. G. (1963) Arheologiçeskie raskopki na holme Sarlıtepe v 1960 g. Trudu i AN Azerbaycanskoy SSR, Vaku, t. XVI,

OKLADNİKOVA, E.A. (1981) **Petroglifi Sredney Katuni**. Novosibirsk: Nauka,

POGREBOVA, M.H. (1984) **Zakavkazie İ Ego Svazi S Peredney Aziey V Skifskoe Vrema**, Moskva , Nauka, 248 s. : il.; 21 sm.

RZAYEV, N.İ. (1992) **“Ecdadların İzi İle”**. Bakü, Azərneşr,

RİBAKOV, B. A. (1965) Kosmogonia i mifologiä zemledelçev Éneolita. Sovetskaa arheologiä , №1, s. 13-33.

VULLİ, Ç. (1961) Ur Haldeev, Moskva, **İzdatelıstvo Vostoçnoy Literaturı**,

ZOLOTEREV, A.M. **Radovoy Stroy İ Pervobıtnaä Mifologia**. Moskovo, Nauka

İnternet Kaynakları

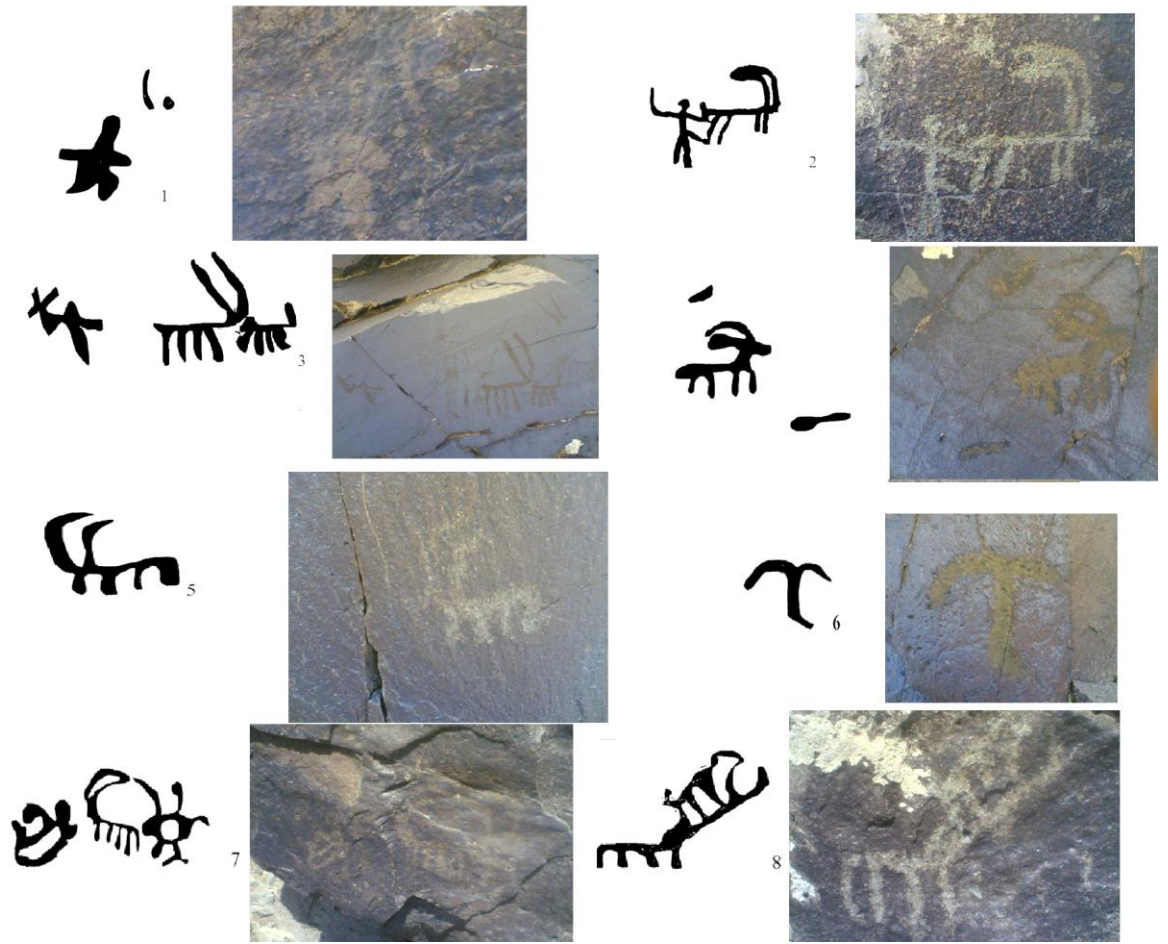
[http://www .forum.e-tarih.org/thread-870.html](http://www.forum.e-tarih.org/thread-870.html). Keçi Motifleri ve Türk Tarihinde yeri.

<http://www.indigodergisi.com/72/kevser-yalcin.htm>. Boğa Kültü ve Sembolizm, İndigo dergisi, sayı 72, eylül 2011

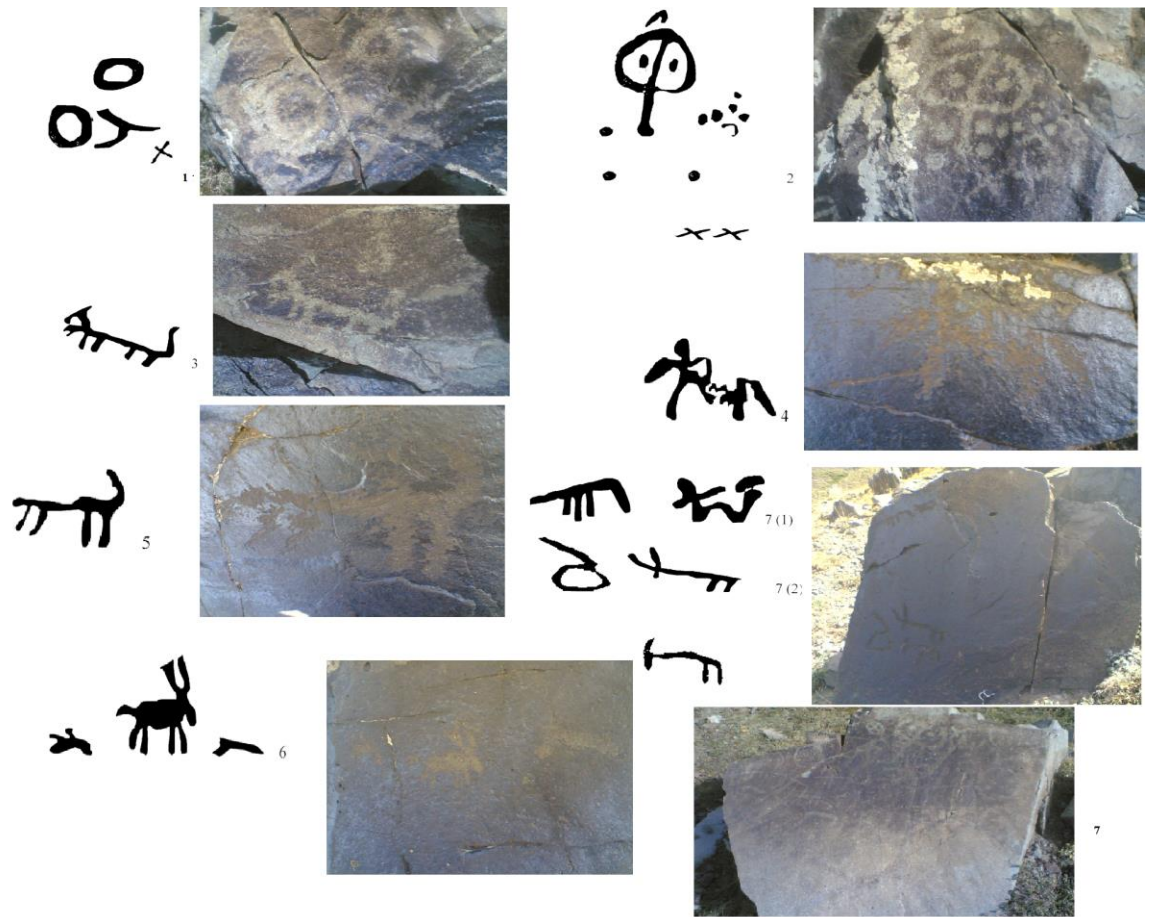
<http://www.yenidenergenekon.com/103-kaya-resimleri>. Haluk BERKMEN Kaya resimleri, Yayın tarihi 27 Ocak, 2008.

<http://uqusturk.wordpress.com/2012/02/03/turklerde-kaplumbaga>. Türklerde Kaplumbağa

Tablo I

Tablo II